Astrae Sibul

Lehekülgi mäluraamatust

Minu isa Aleksander Sibul raamatukogutegelasena

Ta astus Helsingis Eesti Haridusseltsi liikmeks, valiti juhatusse, hakkas korraldama seltsi raamatukogu. Samas seltsis töötades tutvus ta ka oma tulevase abikaasa Leena Kulleriga (1892—1968).

1921. aastal sai temast Tallinna linna avaliku maksuta raamatukogu juhataja. 1920. aastal, kui raamatukogu kolis oma praegusesse asukohta tollase aadressiga Vabaduse puiestee 4 (praegu Estonia pst. 8), oli kogus 9536 köidet. Ka uues asukohas oli raamatukogul kasutada vaid kaks ruumi, suur saal ja üks külgnevatest ruumidest.

Kui isa 1921. jaanuaris raamatukogu üle võttis, hakkas ta kavandama kogu väljaarendamist. Selle kohta on ta ise kirjutanud oma mälestustes: “Raamatufond oli osaliselt vananenud, vajas reorganiseerimist ja täiendamist uuema kirjandusega... Linnavalitsuse poolt määratud summade ja riikliku toetuse abil kasvas raamatute arv kiiresti... 1940. aasta aprillis oli fondides 137 280 raamatut.”

Kuigi 20-ndatel aastatel oli Tallinna elanike arv umbes neli korda praegusest väiksem, tuleb meeles pidada, et mainitud raamatukogu oli ainuke avalik maksuta raamatukogu tolleaegses Tallinnas. Kavatsusega ka äärelinna elanikele raamatuid lähemale viia avati aastail 1926–1929 neli haruraamatukogu (Jakobi tänavas, Koplis, Pelgulinnas, Kalamajas).

1925. aastal tegi A. Sibul pikema välisreisi tutvumaks raamatukogundusega reas välisriikides (Lätis, Leedus, Saksamaal, Taanis, Rootsis, Soomes). Saadud muljete põhjal, neid oskuslikult kohalikele oludele kohandades, hakkas A. Sibul raamatukogu, mis alates 1925. aastast kandis nimetust Tallinna Linna Keskraamatukogu, edasi arendama. Tal tuli pidevalt võidelda ruumipuudusega, sest alles 1933. aastal saadi maja ainuvaldajaks.

Olles tihedas kontaktis teiste väljapaistvate raamatukogutegelastega (Fr. Puksoo, R. Antik jt.) ja asju koos arutades jõuti otsusele, et oleks vaja ühineda, et paremaid tulemusi saavutada. Nii asutatigi Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, mille kauaaegseks esimeheks oli A. Sibul. Koos võideldi sellegi eest, et maaraamatukoguhoidjad saaksid palgalisteks, seni töötasid maal paljudes kohtades kooliõpetajad või teised vallaametnikud palgata. ERÜ initsiatiivil korraldati maakonnalinnades ülevabariigilisi kursusi raamatukoguhoidjatele kutseoskuse andmiseks. Kõrgemat haridust raamatukogunduse alal oli võimalik saada lisaerialana Tartu Ülikoolist. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing andis välja ka oma ajakirja Raamatukogu. Selle ajakirja toimetamine lasus peamiselt minu isa õlul. Tema sulest ilmus 1926. aastal “Raamatukoguhoidja käsiraamat”.

1940. aastal muutus olukord. Numbriliselt küll tõsteti raamatukogutöötajate palku, aga et vahepeal olid hinnad tõusnud, osa kaupu isegi defitsiitseks muutunud, oli töötajate ostujõud tublisti langenud. Avalikest raamatukogudest kõrvaldati kogu bolševikele vastuvõtmatu kirjandus. Tallinna Keskraamatukogus toimetati selline kirjandus keldrisse varjule. Asemele tuli panna “eesrindlikku” punast propagandat. Seni tegutsenud neljale haruraamatukogule lisaks avati veel viis uut harukogu,

et seda propagandamaigulist kirjandust rahvale veelgi lähemale tuua. Isa ootas iga päev otsust enda vallandamise kohta.

14. juunil 1941 küüditati ka mõned Tallinna Keskraamatukogu töötajad. Hiljem viis mobilisatsioon Punaarmeesse raamatukogu meesperest pea täiesti lagedaks. Ülejäänud töötajad pidid osa võtma Tallinna kaitsetöödest. Nii käis isa koos teiste raamatukogu töötajatega pühapäeval Harkus kaitsekraavi kaevamas. Hiljem tuli käia sadamas puid laadimas. Samas lähedal oli ankrus sõjalaev Kirov. Saksa lennukid käisid pommitamas, kokkuaetud rahvas püüdis puuvirnade vahel varjuda.

28. augustil 1941. aastal vallutasid Saksa väed Tallinna, terve ööpäeva enne lõplikku vallutamist oli kestnud lakkamatu lahingumüra. Kulus mõni nädal, enne kui suudeti taastada elektrivalgustus. Pääsküla—Tallinna liinil oli elektriraudtee sedavõrd purustatud, et seda ei suudetud sõjaolukorras taastada ning käigus olid aururongid. Rongid sellel liinil liikusid umbes 2-tunniste intervallidega. Mõnikord liikusid sellel liinil kaubavagunid. Eraisikute liiklus laiarööpmelisel raudteel (välja arvatud linna lähiliinid) käis sõidulubade alusel, kitsarööpmelisel raudteel sõiduks sõiduluba ei olnud vaja.

Õnneks oli Tallinna Keskraamatukogu hoone jäänud sõjast puutumata. Nüüd rändas keldrisse bolševistlik kirjandus, neile lisaks veel juudisoost kirjanike teosed. Ruumide kütmine oli probleem number üks, Keskraamatukogu hoones oli kohalik aurküte. Kütta lubati vaid kolm tundi päevas. Isegi selleks lühikeseks ajaks ei piisanud põlevkivi. Raamatukogu töötajad eesotsas juhatajaga käisid korduvalt metsas puid tegemas.

Seni oli raamatukogu töötajaile pakutud tööpäeva jooksul vaid teed, nüüd hakati raamatukogu ruumides sooja sööki valmistama.

Alates 1943. aastast oli Punaarmee lennuvägi Tallinna ikka aeg-ajalt oma rünnakutega “õnnestanud”, mis nii mõnigi kord oli lõppenud traagiliste tagajärgedega. Kui 1944. aasta jaanuaris murti Leningradi blokaad, muutusid rünnakud üha ägedamaks. Juba oli hävitatud Narva. Ka Tartu oli pidevalt rünnakuohus.

9. märtsi õhtul käskis õhualarm kõigil jällegi varjuda. Isa töötas oma kabinetis, pere teised liikmed olid kodus.

Kui mitmetunnise ägeda pommitamise järel saabus vaikus, selgus, et Keskraamatukogu hoone oli saanud tabamuse kahekorruselisse ossa, kus asus juhataja ametikorter. Maja aknad olid viimseni katki (nagu vist kogu Tallinnas ei olnud näha ühtegi tervet akent), sädemed lendasid lahtistest akendest sisse. Asusime korterist tervemaid asju alla keldrisse kandma. Trepikoda oli klaasikilde ja laest alla sadanud prahti täis. Mõnetunnise vaheaja järel algas uus rünnak. Selleks ajaks olid keldrisse kogunenud ka need lähemal elavad raamatukogu töötajad, kelle kodud olid maha põlenud.

Saksa okupatsioonivõimude auks peab ütlema, et nad tegutsesid küllalt operatiivselt. Linnas avati toitlustuspunkte, kust kodu kaotanud inimestele anti tasuta leiba ja suppi. Saksa võimud andsid ostulube inimestele, kelle varandus oli õhurünnakus kas osaliselt või täielikult hävinud. Juunis sõitsin Järvakanti tuttavate tallu tööle, et sügisesteks õpinguteks luba saada. Sakslased lubasid õpinguid jätkata vaid neil, kellel oli ette näidata tõend suvel põllumajanduses töötamise kohta. Õde jäi koju, läks masinakirja kursustele ja haris koos isaga aiamaalappi, mis andis perele talvise juurvilja. Linlaste maalapid asusid praeguses Taksopargi piirkonnas, kevaditi võis seal lõokeste lõõritamist kuulda.

Märtsipommitamine oli kaasa toonud tuntava kaotuse raamatute näol, mis olid lugejate käes ja hävisid koos nende kodudega.

Mida enam rinne Tallinnale lähenes, seda ärevamaks muutus meeleolu. Osa raamatukogu töötajatest põgenes Läände. Isagi kaalus põgenemist, aga jäi siiski paigale, peamiselt ema mõjutusel.

Elu läks edasi, küll hirmutähe all, aga siiski elati. Raamatukogus lõpetati inventuur ja raamatuid hakati laenutama 1944. aasta novembris. Kaotsiläinud raamatute arv oli suur. Tühjaks jäänud korterite uued asukad tavaliselt ei osanud raamatute väärtust hinnata. Nii sai üks konservatooriumi üliõpilane Beethoveni sonaatide kogu ja Bachi "Wohltemperiertes Klavier'i" omanikuks, leides need ... prügikastist!

Vennasvabariigid annetasid lahkelt "vabastatud" Eestile kirjandust, mis täitis nüüd tühjaks jäänud riiulid raamatukogudes. Mõne kuu pärast taheti A. Sibulat vallandada, seekord päästis teda üks noorpõlvetuttav, kellest oli saanud kõva "punane". Aga olukord oli ikkagi nagu Vesuuvi jalamil elades — loodeti, loodeti visalt, et pärast sõja lõppu vabanetakse "päästjatest". Kuigi see lootus oli naiivne, aitas see esimesed aastad inimestel üle elada, kuni hiljem kuidagi "aklimatiseeruti". Aga asutuse juhtimine oli tollal põrgulikult raske.

Maja oli pommirünnaku tagajärjel muutunud palju vähem soojapidavaks, kütet oli aga äärmiselt raske saada. Kui igahommikuse pideva helistamise ja mangumise järel midagi saadigi, siis koosnes see "midagi" vaid kolmanda sordi põlevkivist, mille küttevääртus oli madal.

Et kõike, mis oli Eestis varasemast ajast, peeti halvaks, siis korraldati ka raamatukogude töö ümber nõukogude tavade kohaselt. Tallinna Keskraamatukogu minetas oma senise rolli, ta muutus tavaliseks rahvaraamatukoguks. Toompeal asuv Riigiraamatukogu, mis seni oli olnud peamiselt riigiametnike kasutada, muudeti nüüd avalikuks teaduslikuks raamatukoguks, kus oli oma nn. spetsfond, mis koosnes avalikkusele keelatud raamatutest ja mille kasutamiseks pidi olema eriluba. Riikliku raamatukogu direktoriks sai NSV Liidu tagalast naasnud Helene Johani.

(Järgneb.)

Sibul, A. (2000). Lehekülgi mäluraamatust. Allikas Videvik: http://www.videvik.ee/483/483index.html